

УДК 159.922

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.2.7>

Л. О. Котлова

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ «ЧЕСНОСТІ» ТА МОРАЛЬНИХ КАТЕГОРІЙ

Перед психолого-педагогічною наукою стоять завдання визначення оптимальних умов для особистісного розвитку молодих людей, зокрема й активізації психологічних механізмів, щодо свідомого прийняття ними моральних норм, трансформації їх в ефективний регулятор поведінки, міжособистісних стосунків з іншими людьми. Особливої значущості в контексті особистісного розвитку людини набуває така моральна цінність, як чесність. Метою статті є представлення результатів теоретичного дослідження особливостей взаємозв'язку «чесності» з іншими моральними категоріями.

Представлено різні підходи щодо розуміння таких понять, як «чесність» і «правда». Чесність тісно пов'язана з етичними категоріями, такими як: совість, честь, вірність, відповідальність, щирість, справедливість, совість, праведний, правдивість, добродійність, відкритість, сором, почуття, обов'язок. Ця моральна якість відображає одну з найважливіших вимог моральності. Вона передбачає таке: правдивість (повідомляти істину, не приховувати від інших людей і самого себе дійсний стан справ); принципівість (вірність певній ідеї в переконаннях і дотримання цієї ідеї в поведінці); вірність прийнятим зобов'язанням; суб'єктивну переконаність у правоті проведеної справи; щирість перед іншими і перед самим собою щодо тих мотивів, якими людина керується; визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить.

Порівняння чесності із суміжними моральними категоріями дало нам змогу проникнути в сутність поняття і виділити деякі функціональні зв'язки в поведінці людини. Чесність характеризується і різноманіттям форм свого прояву у намірах, спілкуванні та поведінці людини. Для чесності як стійкого сформованого ставлення особистості до істини, до людей та до себе важливими є ще деякі характеристики. Так, норми моралі мають свою специфіку щодо тих, до кого вони застосовуються, також мають джерело виникнення у формі звичаїв, традицій, етичних доктрин, авторитетів, суспільної думки та самостійного вибору.

Ключові слова: совість, честь, вірність, відповідальність, щирість, справедливість, совість, праведний, правдивість, добродійність.

Постановка проблеми. Життя людини сьогодні занадто суперечливе: з одного боку, має місце актуалізація духовно-моральних цінностей у вияві планетарного мислення, глобалізації, визнання необхідності миру, стабільності, гуманних відносин, толерантності, єдності, взаєморозуміння, професійної компетентності, етики відповідальності, а з іншого – соціально-політична і економічна ситуація провокують такі аморальні явища, як свідомий обман задля наживи, дезінформацію в засобах масової інформації, егоїзм, споживацькі настрої, несправедливість, відчуження, рейдерські захоплення, пріоритет матеріального над духовним, поляризацію суспільства, аморальність тощо.

Проблема чесності, моральності загалом, моральної свідомості та самосвідомості своїм корінням сягає сивої давнини. Вже за первісно-общинного ладу люди намагалися будувати свої стосунки на основі своєї ідеї справедливості, на основі совісті та чесності. Боротьба за справедливість, боротьба добра і зла супроводжує всю історію. Ця тема відображається в Біблії,

а згодом велику увагу приділяють і мислителі всіх часів і народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливої значущості в контексті особистісного розвитку людини набуває така моральна цінність, як чесність. На жаль, остання не відповідає критерію моральності, оскільки суспільна свідомість українців у сучасних соціально-економічних та політичних перипетіях підпадає під значні «суспільні перверсії». Останнім часом у розвинених країнах загальний рівень чесності населення неухильно знижується, а кількість нечесних людей зростає. За якісними показниками О. Бормотова, у теперішній час неузгоджена та непродуктивна поведінка співробітників у різних виробничих організаціях призводить до великих збитків [1]. Ці втрати пов'язані не з технічними чи економічними проблемами, а з вчинками людей, які привласнюють товари, гроші і час у роботодавців, демонструючи поведінку, яка суперечить духу співпраці, та загалом неетичне і некоректне ставлення до своїх колег. Отже, наявність такої риси особистості працівника, як чесність, виходить на перший план

у процесі професійного відбору та консультування компаній і комерційних організацій.

Водночас зміни в сучасному політичному житті та соціально-економічному розвитку посилили протиставлення офіційної та життєвої моралі. Водночас суспільна свідомість набула більшої відкритості і практично «закриті її сторінки» залишилися в минулому, а така моральна якість людини, як чесність, отримала можливість для розвитку. При цьому ця якість знайшла сприятливе соціальне та психологічне підґрунтя для свого становлення у зростаючої особистості.

Феномен чесності перш за все вивчається й описується вченими в етиці. Ця моральна якість відображає одну з найважливіших вимог моральності. Вона включає таке: правдивість (повідомляти істину, не приховувати від інших людей і самого себе дійсний стан справ); принциповість (вірність певній ідеї в переконаннях і дотримання цієї ідеї в поведінці); вірність прийнятим зобов'язанням; суб'єктивну переконаність у правоті проведеної справи; щирість перед іншими і перед самим собою щодо тих мотивів, якими людина керується; визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить.

Сутність чесності, її структура, види та форми, фактори, що впливають на формування чесності, розкриваються у філософській літературі, де інтерпретується співвідношення чесності й таких етичних категорій, як добро, справедливість, відповідальність, совість, правдивість. При цьому виявляється специфічність етичної категорії «правда», її відмінність від гносеологічних категорій «істина», «обман». Однак, як бачимо, проблема чесності розглядається в контексті моральних якостей особистості, а не як окремий предмет дослідження.

Основна мета статті – розкрити сутність трактування та розуміння поняття «чесність» у взаємозв'язку з іншими моральними категоріями; використовуючи методи аналізу, синтезу та узагальнення, виявити засади чесної поведінки особистості.

Метою статті є представлення результатів теоретичного дослідження особливостей взаємозв'язку чесності з іншими моральними категоріями.

Виклад основного матеріалу. Перший зміст слова «чесність» – це «правдивість» – той, хто не обманює, не бреше, говорить правду, є правдивим. Як зазначає М. Тофтул, правдивість – це моральна чеснота, яка виявляється у звичці людини висловлювати лише істинні думки, об'єктивно оцінювати події. Правдивість є необхідною умовою формування моральної довіри між людьми і взаєморозуміння в колективі і суспільстві загалом. Проте в умовах класового ладу (в якому кожен клас має «свою правду») необхідною

умовою встановлення справжньої правди, істини є демократизація життя суспільства, права кожної людини на гласність [12].

Перш за все чесний – це не крадій. Крадій віднімає і привласнює чуже, обкрадає інших людей, йому не можна довіряти, тому що він позбавлений совісті. Чесний же, навпаки, порядний і совісний, він ніколи не візьме того, що йому не належить, що зароблено не ним самим. Чесну людину можна залишити біля будь-якого багатства, довірити їй найдорожче, вона все збереже в цілісності. Чесність в такому трактуванні є найважливішою умовою людської взаємодії, без якої неможлива спільна діяльність.

Чесність у практичному ключі означає також вірність. Чесна людина не зрадник, вона не проявить підступності, не порушить свого слова, не зрадить надій і очікувань, а зробить саме те і так, як про це було домовлено.

Чесність як вірність виявляється у спільному подоланні труднощів, у виконанні взятих на себе обов'язків. Батьки мають чесно турбуватися та дбати про своїх дітей, навіть якщо діти не відповідають їхнім власним амбіціям і фантазіям. А дорослі діти повинні чесно виконувати обов'язок щодо пристарілих батьків. Людина, яка почала важливу справу, чесно прагне довести її до кінця, в такому розумінні чесність виступає не лише як вірність, але і як добросовісність або надійність.

Чесність як ділова та практична якість виражається у відкритості наших думок, почуттів і намірів для інших людей. Це не означає, звичайно, що чесна людина ходить із відкритою душею і пропонує всім до неї заглянути, але це означає, що немає чого приховувати від інших. Варто зазначити, що з чесною та відкритою людиною співпрацювати набагато приємніше, ніж із непередбачуваною особистістю, про чий таємні проекти і плани можна лише здогадуватися, при цьому надіятись, що вони не принесуть великого зла.

Також чесність нерідко виступає як справедливість. У цьому випадку кожному, хто бере участь у спільній діяльності, належить і частка винагороди або покарання, яку він заслужив. Тут не буде суб'єктивізму, нечесної оцінки, «улюбленців», домовленостей тощо. В етиці справедливість розглядають як узагальнену категорію, як «певний порядок існування людей» [9]. Отже, чесність є одним із нормативних проявів справедливості.

У словнику з етики за редакцією І. Кона можемо знайти таке визначення чесності: «... уникнення брехні у стосунках з іншими людьми. У порівнянні з правдивістю, поняття чесності підкреслює відсутність корисливих мотивів дезінформації і одночасно милосердно ставиться до ненавмисного обману, тобто людина може залишатися бути чесною, якщо повідомляє іншій людині неправду, у яку сам вірить» [11, с. 387].

В аспекті традиційної етики чесність зазвичай вважається позитивною якістю. Однак у практичних ситуаціях більшість людей припускається дрібної брехні, розцінюючи абсолютну чесність як наївність і дурість. Варіанти традиційної етики вважають допустимою брехню задля спасіння, тобто брехня для уникнення великого зла. Крім того, негласний моральний кодекс обмежує чесність у тих випадках, коли інформація може травмувати співрозмовника.

Є думка, що чесна поведінка розмежує стан миру і стан війни, оскільки найефективнішим прийомом у війні є викривлення карти миру противника. Нечесна поведінка щодо будь-кого досить часто є передумовою для початку недружніх дій.

Усі перелічені тлумачення чесності вказують нам на те, що чесний – це людина честі, та, яка володіє достоїнством і гордістю, хто ніколи не опуститься до аморальної, підступної поведінки.

У філософії поняття «чесність» перегукується з іншими схожими поняттями – «вірний», «правильний» – і має щонайменше три тлумачення.

Правда – це деякий зразковий порядок буття і людських стосунків, якому необхідно слідувати для того, щоб на землі існувала гармонія між людьми. В цьому ракурсі поняття «правда» збігається з поняттям «справедливість». Саме в такому випадку кажуть: «Потрібно жити по правді» або «Правда переможе».

Той, хто живе по правді, – живе по моральному закону, за Божими заповідями, по людській совісті. В реальному спілкуванні порядок правди виражає себе у відкритості між людьми, в тому, що вони чесні одне з одним, не брешуть, не зраджують тощо. Правда в міжособистісній комунікації і у взаєминах між групами проявляється в довірі, увазі та чуйності, вона передбачає взаємодопомогу, підтримку, прагнення і здатність зрозуміти іншого, а також розкрити себе, свої наміри і плани. Правда виключає будь-яку експлуатацію, користь і розрахунок у використанні іншого для досягнення власної мети [5].

Правда – це відповідність наших уявлень об'єктивному стану справ. Усі знають із дитинства, що потрібно говорити правду, тобто не обманювати, не викривляти реальну картину подій, не вигадувати нісенітницю. Той, хто в цьому розумінні слідує правді, не бреше і не обманює, є чесною людиною. Правдивість – це висвітлення подій або повідомлення своїх поглядів без підміни. Правда зовнішніх і внутрішніх фактів дає змогу індивідам спілкуватися в межах єдиного поля розуміння.

Взаємозв'язок чесності та совісті відбувається через відповідальність, але совість має більш усвідомлений внутрішньо контрольований характер. Вона проявляється у людини і за відсутності інших людей, перед самим собою, випереджає

наміри та дії. Совість виступає ніби мотивом, який попереджає говорити правду в будь-якому випадку, не для когось, а для себе. Для совісної людини чесність є не лише результатом сказаного, але і властивістю, обов'язковим атрибутом цілей, намірів, думок [5].

В етиці совість розглядається як моральний самосуд, якому особистість підкоряє свій внутрішній світ. Тому використовують поняття «чиста совість» (чесний із собою), «нечиста совість» (самообман) і муки совісті (сумніви, переживання через помилку, невпевненість у чесності). Відповідно, совість виступає тут як внутрішня якість, а чесність – як ставлення до людей, суспільства, природи.

Емоційним проявом порушення чесності, нечистої совісті, докорів сумління є сором – «почуття сильного збентеження від усвідомлення неприпустимості вчинку» [11, с. 387]. Отже, це почуття, яким особистість виявляє осуд своїм діям, мотивам і моральним якостям. Більш високою мірою моральної чистоти та чесності є почуття сорому, яке виникає через неправдиві та нечесні дії іншої людини, коли говорять «мені соромно за тебе». Отже, сором – це почуття, яке виникає як реакція на нечесні вчинки та слова. Совість засуджує, контролює нечесність, а сором видає внутрішню боротьбу зовнішніми почуттями.

Узагальнюючи порівняльний аналіз моральної категорії «чесність» із суміжними категоріями в етиці, можна зробити висновок про те, що вони перебувають у різних смислових категоріях. Охарактеризовані вище зв'язки моральних категорій дають можливість представити їх на структурно-смислової схемі (рис. 1).

Правда як адекватна характеристика ситуації протистоїть обману або брехні. Якщо правда об'єднує людей, робить їх здатними до повноцінної комунікації, то обман означає розрив, відчуження, взаємну недовіру.

Чесність тісно пов'язана з достоїнством людини: той, хто поважає себе самого, не буває хитрим обманщиком, він прагне уникнути нечесності, соромиться бути підозрюваним у брехні, не хоче вводити в оману інших людей, оскільки поважає їх і цінує. Той же, хто обманює, не цінує і не поважає інших, збиває їх із толку, однак при цьому не втрачає і почуття власного достоїнства.

Річ у тому, що немає на світі нічого таємного, що не стало б явним. Практично будь-який обман рано чи пізно буває розкритим, а людина, яка один раз обманула, потім викликає в оточуючих стійку недовіру.

У питанні брехні і правди є й інша сторона. Чи кожна правду можна говорити в очі людині? Чи потрібно голосно повідомляти інваліду, що він – інвалід, невродливий жінці, що вона не гарна? Це чисто моральна проблема, яка може бути сфор-

мультимедійно так: навіщо в кожному конкретному випадку ми говоримо правду і як ми її говоримо?

Бувають люди, які дуже люблять говорити щирю правду, зачіпаючи при цьому чужу гідність і достоїнство, принижуючи співрозмовника. Проте в цьому випадку йдеться не про правду, а лише про самоствердження під гаслом правди. Очевидно, про правду в істинному змісті йдеться лише тоді, коли ми повідомляємо про обставини максимально об'єктивно, підтримуємо впевненість і гідність іншого, яку б правду ми не говорили [3].

Порівняння чесності із суміжними моральними категоріями дало нам змогу проникнути в сутність поняття і виділити деякі функціональні зв'язки в поведінці людини. Чесність характеризується і різноманітними форм свого прояву у намірах, спілкуванні та поведінці людини.

Вони більше розглядаються не в етиці як науковій категорії, а в культурі, традиціях, побутовій сфері, фольклорі. У них моральність, зокрема чесність, пов'язана з моральними вподобаннями, вибором чесності на різних рівнях її доцільності в конкретних життєвих ситуаціях.

Значну увагу приділяли тому, як людина розрізняє правду від брехні, які установки діють при цьому. Сучасний дослідник Д. Дубровський підкреслює, що процес породження неправдивої відповіді супроводжується необхідністю долати опір головного мозку (совість), тобто саме так звану «установку на правду» [2, с. 20].

Не можна не згадати в цьому контексті й І. Канта з його закликком казати правду в будь-якій ситуації, навіть якщо вбивця питає в господаря, чи вдома жертва, а господар знає про наміри вбивці, він має сказати правду. На думку І. Канта, брехня, навіть із нешкідливими намірами, прини-

жує гідність людини у власних очах, тому будь-яка неправда – це злочин [4, с. 360].

Проте не всі дослідники дотримуються погляду, що в більшості ситуацій вплив установки на правду домінує над бажанням ввести в оману. Так, І. Ільїн правомірно зазначає, що немає й не може бути морального правила «казати тільки правду». Автор розмиває межі установки на правду, не вважаючи деякі види брехні, наприклад брехню заради спасіння, у повному розумінні брехнею. Тому, на його думку, приховування від матері факту смерті її сина не може зіштовхуватися з бажанням сказати правду, оскільки таке приховування не може розглядатись як антитеза правді [3].

Також піддавав сумніву вагомість установки на правду Ж.-П. Сартр, який зазначав: «Ніде не написано, що благо існує, що ми маємо бути чесними, що не можна брехати». Він вважав, що є абсолютна свобода вибору, і дилему, казати правду чи вводити в оману, кожен має вирішити для себе сам. Детермінізму немає, тобто поведінка людини визначається самою людиною в конкретний момент і в конкретній ситуації [10, с. 320].

Схожою до думки І. Канта про те, що схильність до брехні зумовлена неправильним вихованням і життєвими обставинами, є позиція М. Мамардашвілі. Він зазначає, що основним чинником брехні є ситуація «в момент, коли» людина вводить в оману. У цій ситуації людина несе повну відповідальність, яку не можна розділяти «між ланками цього ланцюга» (маються на увазі життєвий шлях людини та складні умови виховання). М. Мамардашвілі зазначає, що якщо є інстинкт правди, він є в голові, але діяти буде форма (обставини і конкретній ситуації). Отже, автор під-

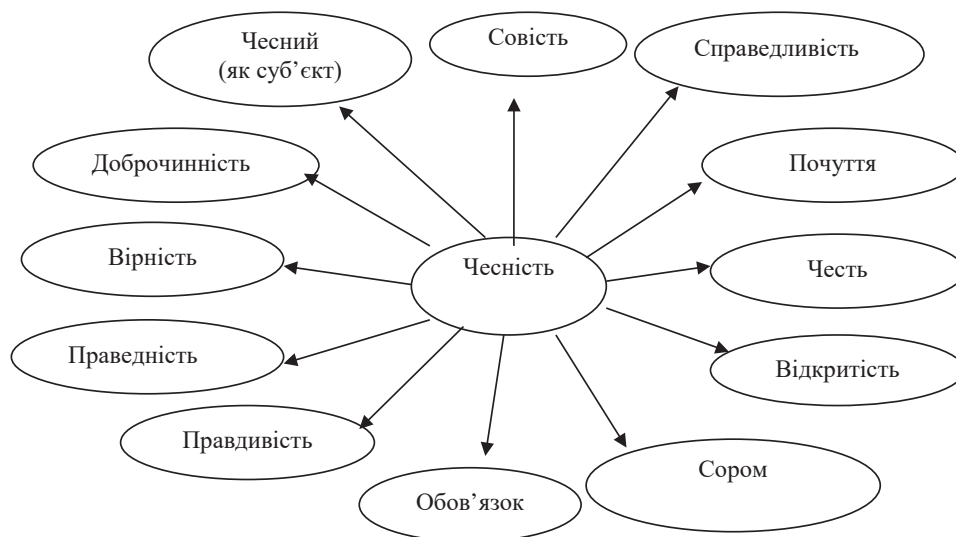

Рис. 1. Чесність у системі моральних категорій (на основі аналізу літературних джерел)

дає сумніву провідну роль установки на правду в обумовленні поведінки людини [7].

Чесність в етиці розглядається з позиції професійних якостей працівника. У цьому випадку чесність – це справедливе ведення справ, правдивість, а також неупередженість і надійність у судженнях. Згідно з принципом професійної чесності працівник повинен підтримувати і зміцнювати довіру, виконувати всі професійні обов'язки бездоганно і чесно. Чесність є рисою характеру, необхідною для професійного визнання, це якість – основа суспільної довіри.

На думку Н. Макіавеллі, чесність є зайвою в політичній діяльності, такою, що шкодить реалізації політичних цілей. У своїй праці «Державець» Н. Макіавеллі писав, що для ефективного панування не потрібна реальна харизма чи справедливі закони. Головною є віра в те, що закон є справедливим, лідер – харизматичним, а суспільний устрій споконвічним. Ідеться про створення певної ілюзії: «... правителю немає необхідності володіти всіма доброчинностями, проте є безпосередня необхідність мати вигляд такого, який ними володіє» [6].

Удавання діяльності та розв'язання нагальних проблем стало основною рисою сучасної політики, тому американська дослідниця С. Мендус робить акцент на індивідуальному рівні чесності в політиці, розглядає «три картини чесності»: картину цілісної самості, ідентичності та чистих рук [8].

Картина цілісної самості трактує чесність як питання всезагальності, наголошуючи на тому, що чесні люди відстоюють власні переконання, навіть тоді, коли вони непопулярні серед інших, вони не змінюють свої принципи заради того, щоб догодити загалу. У такому разі досить складно розрізнити чесність і впертість, що межує з неповагою до інших і досить близька до зарозумілості. Також картина цілісної самості зосереджена на незламності носія чесності та його вірності власним принципам безвідносно до того, є вони моральними чи ні. У такому разі питання моральності чесності стає дискусійним [8].

З погляду картини ідентичності чесність постає як наявність характеру особистості, а її втрата рівноцінна втраті власного «Я». Тут чесність «тлумачиться як вчинення дій на основі принципів, які не просто комусь належать, а визначають те, ким цей хтось є» [6].

У межах картини чистих рук людина вважається чесною в тому разі, якщо є речі, які вона не вчинить незалежно від наслідків відмови. У ключових питаннях ставить принципи та чистоту власної діяльності вище за питання наслідків своєї діяльності. Втратити чесність тут означає зробити щось, що, на думку носія, є морально неправильним. Недоліки цієї картини полягають у тому, що відчуття моральної правоти може бути хибним

або спотвореними в тієї або іншої особи. Загалом, ці три картини розглядають чесність винятково як особисту чесноту та відмовляються надавати їй статус суспільної.

С. Мендус стверджує, що мораль контрастує з чесністю, оскільки перша відмежовує особистісні переконання та цінності, вимагаючи безсторонності, а чесність засновується на суб'єктивних засадах, які часто не є безсторонніми. Вищезазначене дає можливість стверджувати, що в такому розумінні ні мораль, ні чесність не виступають беззаперечним добром [8].

Особливе місце у моральній діяльності людини посідає необхідність відстоювати власні норми та принципи. Варто констатувати, що політикам важче відстоювати свої моральні переконання, оскільки від них вимагається підвищена увага до наслідків діяльності, а також високий рівень об'єктивності та незаангажованості. Ці вимоги призводять до того, що політикам важко зберегти чесність. Офіційні посади потенційно несуть загрозу чесності, а найнесприятливіші для них – це офіційні політичні пости. Небезпека в публічному житті полягає в тому, що політик досить часто вимагає вчинення суб'єктивно неприйнятних дій.

С. Мендус виокремлює три чинники, що можуть підірвати чесність політиків, а саме: вимоги мислення орієнтованого на наслідки, ціннісний плюралізм і конфлікт соціальних ролей [8].

З-поміж усіх видів мислення орієнтованого на наслідки в політиці досить часто використовується утилітаризм правила, що зумовлено двома чинниками: по-перше, з погляду політичного діяча застосування того чи іншого правила виступає як адекватна та легітимна реакція на певну подію; по-друге, з погляду населення користь правила забезпечує надійність і прозорість прийнятих рішень.

Обґрунтування плюралізму цінностей дає можливість припустити, що суперечності між мораллю та політикою можна розуміти як протиставлення різних систем цінностей, жодна з яких не є єдино правильною, а також є демонстрацією того, що не всі системи можуть гармонійно поєднуватись. При цьому варто пам'ятати, що політичний діяч не завжди є людиною, яка здатна пожертвувати мораллю заради доцільності. Зокрема, на думку С. Мендус, не слід надавати особливого статусу політичній сфері, адже якщо концепція плюралізму цінностей правильна, то конфлікт цінностей є нормальною умовою функціонування кожної сфери суспільного життя [8].

Висновки. Отже, чесність коливається в діапазоні, починаючи з правди-істини до брехні, яка ще не вважається неправдою. Якщо особистість поводить себе в цих межах, то ми можемо говорити про чесну поведінку у ставленні до інших людей.

Для чесності як стійкого сформованого ставлення особистості до істини, до людей та до

себе важливими є ще деякі характеристики. Так, норми моралі мають свою специфіку щодо тих, до кого вони застосовуються, також мають джерело виникнення у формі звичаїв, традицій, етичних доктрин, авторитетів, суспільної думки та самостійного вибору. У моральних нормах розрізняють об'єктивний і суб'єктивний рівні. На об'єктивному рівні є кодекси моральних норм, ідеали бездоганної особистості. А на суб'єктивному вони стають особистісними якістьми і регулюють ставлення та поведінку людини. Наприклад, правдивість, правда можуть існувати як цінності культури або науки, а чесність виражає характер ставлення людини до світу та інших, чесність завжди суб'єктивна. Ще однією особливістю є те, що моральні норми є приписами, заборонами, нормами, які не потребують санкцій відповідальності та покарань як правові норми. Покаранням за їхнє порушення може бути лише осуд на соціальному рівні, сором і каяття на індивідуальному рівні. Така специфічність моральних норм, з одного боку, знижує дію впливу на особистість, а з іншого – ставши внутрішнім свідомим регулятором поведінки, вже не потребує зовнішнього контролю і правових санкцій, покарання.

Література:

1. Бормотов А.А. Разработка и апробация методики диагностики честности как устойчивой черты личности. *Психология*. 2008. № 3. С. 123–136.
2. Дубровский Д.И. Проблема добродетельного обмана. Кант и современность. *Вопросы философии*, 2010. № 1. С. 16–32.
3. Ильин И.А. О лжи и предательстве. *Аксиомы религиозного опыта*. Москва, 2002. С. 183–193.
4. Кант И. О лжи. *Метафизика нравов в двух частях*. Т. 4. Ч. 2. Москва: Мысль, 1994. С. 365–369.
5. Котлова Л.О. Психология честности: передумова й розвиток. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства*. Л.П. Журавльова (ред.). Житомир: Вид. О.О.Євенок, 2020. С. 95–117.
6. Макиавелли Н. Государь / пер. с ит. Москва: Планета, 1990. 79 с.
7. Мамардашвили М.К. Кантианские вариации. Москва, 2001. 312 с.
8. Мендус С. Політика і мораль / пер. О. Дзонз. Київ: Темпора, 2010. 160 с.
9. Рерих Н.К. О вечном. Москва: Политиздат, 1991. 462 с.
10. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. *Сумерки богов*. Москва, 1989. С. 319–344.
11. Словарь по этике / под ред. А.А. Гусейнова и И.С. Кона. Москва. 447 с.
12. Тофтул М.Г. Энциклопедичний словник з історії та теорії моралі: словник. Житомир: Вид.О.О.Євенок, 2016. С. 482.

Kotlova L. O. Theoretical principles of the interaction of “honesty” and moral categories

The objectives of Psychology and Pedagogy are to determine the optimize conditions for the personal development of youth, including the activation of psychological mechanisms for the conscious perception of moral norms, their transformation into an effective regulator of behavior, interpersonal relationships with other people. Such moral value as honesty gains a great significance in the context of a personal development. Different approaches to understanding such notions as “honesty” and “truth” are presented. Honesty is closely related to ethical categories such as: conscience, honour, loyalty, responsibility, sincerity, justice, righteousness, truthfulness, charity, openness, shame, feelings, an obligation.

This moral quality depicts one of the most important requirements of morality. It includes the following: the truth (to tell the truth, not to hide a current situation from other people and oneself); fidelity to one's principles (loyalty to a certain idea in beliefs and adherence to that idea in behaviour); loyalty to responsibilities; a subjective conviction in the case correctness realization; sincerity to others and to oneself about the motives that predetermine man's actions; admitting and respecting the rights of others to what lawfully is theirs.

Objective and subjective levels are distinguished in moral norms. There are codes of moral norms and flawless personality ideals at the objective level. They become personal qualities and regulate person's behaviour and attitude at the subjective level. On the one hand, such moral norms peculiarity decreases the influence on the personality, but on the other hand, having become an internal conscious behaviour regulator, it no longer requires external control and legal sanctions, punishment.

Comparing honesty with related moral categories has allowed us to get into the notion essence and highlight some functional connections in person's behavior. Honesty is also characterized by a variety of expression forms in intentions, communication and person's behavior. Some other characteristics are important for honesty as a stable-formed person's attitude to the truth, people and him/herself. Yes, norms of morality have their own specific features to those, to whom they are applied, and they also have a source of origin in the form of customs, traditions, ethical doctrines, authority, public opinion and self-choice.

Key words: morality, truthfulness, conscience, justice, honour, honesty, sincerity.